

## Odešel Oswald Szemerényi

Předposlední den předminulého roku zemřel Oswald John Louis Szemerényi, jedna nejvýznamnějších osobností indoevropské a obecněji historickosrovnávací jazykovědy 20. století. Jeho vědecké výsledky jsou natolik výrazné, že jsou patrné i při bídě českých knihoven, a mnozí z nás se mohou pokládat za jeho (externí) žáky, aniž jej kdy viděli. Méně známa je Szemerényiho životní dráha, jež z něj činí více Evropana než Maďara, Brita či Němce.

Oswald Szemerényi se narodil 21. září 1913 v Londýně otci maďarského a matce německého původu. Během 1. světové války byl spolu s matkou vyhoštěn z Velké Británie, zatímco otec byl internován. Posléze se rodina mohla opět spojit v Maďarsku, kde otec získal zaměstnání jako vrchní číšník v jednom významném budapeštském hotelu. V Budapešti Szemerényi absolvoval i všechna svá studia. Zprvu se zaměřil na germanistiku a klasické jazyky, poté přidal sanskrt, staroslověnštinu, gótsčinu. V roce 1936 získal doktorát z indoevropské jazykovědy na Eötvösově universitě, další rok strávil v Německu. V roce 1940 se oženil, o tři roky později se mu narodil syn. Od roku 1942 přednášel na budapeštské universitě řečtinu, v r. 1947 byl jmenován profesorem srovnávací indoevropské filologie a současně se stává členem Maďarské akademie věd. O rok později i s rodinou emigruje do Itálie a posléze do Velké Británie. Po několika obtížných letech, kdy pracuje střídavě pro BBC, Reuters a obchoduje, se dostává opět na akademickou půdu, konkrétně r. 1952 na *Bedford College*. V r. 1960 konečně získává opět profesuru srovnávací filologie, a to v *University College* v Londýně (50 let neobsazené). Zklamán nedostatečným materiálním zázemím i nepřipravenými studenty, přijímá už po pěti letech nabídku university v německém Freiburgu a odchází sem. S výjimkou krátkého a přechodného návratu do Británie setrvává ve Freiburgu až do konce života. Zklamání z r. 1971, kdy mu unikla profesura v Oxfordu, si vynahrazuje r. 1982, kdy byl zvolen do Britské akademie. Členství v Maďarské akademii mu bylo obnoveno hned po pádu komunismu r. 1989. Ve stejném roce se stává čestným členem Americké lingvistické společnosti. Přesto, že už r. 1981 byl penzionován, nepřestává publikovat originální články a knihy až do samého konce života.

Vědecký odkaz Szemerényiho je více než úctyhodný. Od roku 1937, kdy začíná publikovat, až do své smrti v roce 1996 stihl napsat 10 monografií, spolu s opakovanými vydáními, překlady a soubornými vydáními jeho článků jde o 25 knih. Dále napočteme 158 článků a 109 recenzí. Největší popularity se dočkala příručka *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, stručná a přesto zcela originální srovnávací gramatika indoevropských jazyků, jejímž prostřednictvím se Szemerényi stal učitelem několika generací studentů historické jazykovědy v celé Evropě. Jen v Německu vyšla ve čtyřech vydáních (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1970, 1980, 1989, 1990). Už v roce 1978 se objevuje španělský překlad, o dva roky později překlad ruský a v roce 1985 ver-

ze italská. Ačkoliv Szemerényi psal převážně anglicky, anglické verze svého Úvodu se dočkal až v posledním roce svého života (*Introduction to Indo-European Linguistics*. Oxford: Clarendon Press 1996). Z dalších publikací nemůže být opominuta znamenitá analýza indoevropského systému číslovek (*Studies in the Indo-European System of Numerals*. Heidelberg: Winter 1960), mírně provokativní studie o indoevropské příbuzenské terminologii (*Studies in the Kinship Terminology of the Indo-European Languages*. Acta Iranica 16, Leiden: Brill & Téhéran: Bibliothèque Pahlavi 1977) a pozoruhodná doplnění k etymologickému slovníku latiny (*An den Quellen des Lateinischen*. Innsbruck: IBS 56, 1989). Zmíněny by měly být i některé významné články. Metodologií etymologie se zabývá v člancích *Principles of etymological research in the Indo-European languages* (II. Fachtagung für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft, Innsbruck 1962, s. 175–212) a *Obsuždenije problem obščej i slavjanskoj etimologii* (Voprosy jazykoznanija 1967/4, s. 1–25). Přehled indoevropéistického bádání přináší články *Comparative linguistics* (Current trends in linguistics, vol.9: Linguistics in Western Europe. The Hague — Paris: Mouton 1972, s. 119–95) a *Recent developments in Indo-European linguistics* (Transactions of the Philological Society 1985, s. 1–71). Szemerényi se dočkal souborného vydání svých článků ve čtyřech svazcích *Scripta Minora* 1–4, Innsbruck: IBS 53 & 63, 1987–92. B. Brogyanyi, jeho nejbližší spolupracovník v posledních dvou desetiletích, vydal dva Festschriftы čítající dohromady 5 svazků (!), jeden k 65. a druhý k 80. narozeninám Szemerényiho (*Studies in Diachronic, Synchronic, and Typological Linguistics: Fs. for Oswald Szemerényi on the occasion of his 65th birthday*, 2 vols. Amsterdam: Benjamins 1979 a *Papers in Honor of O. Szemerényi*, 3 vols. Amsterdam: Benjamins 1992–93), dále jeho autobiografii (*Summing up a Life: Autobiographie und Schriftenverzeichnis*. Freiburg: Hochschul Verlag) a bibliografii (*Schriftenverzeichnis: Oswald Szemerényi (1913–1996)*. Philologia Fenno-Ugrica 2–3[1996–97], s. 53–79).

Přestože zemřel v požehnaném věku 83 let, snad každého, kdo zná Szemerényiho dílo, jeho smrt zaskočila. Szemerényi si po celý svůj život udržel záviděníhodnou tvůrčí invenci, schopnost nacházet originální, nestandardní řešení, která uměl s osobitým břitkým humorem presentovat a obhajovat. Na světové lingvistické scéně bude osobnost jeho formátu citelně chybět.

Václav Blažek